

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

9-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafroz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Sapparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Raupov Xolmamat Rashidovich, Xaitova Olmaxon Saidovna

O'ZBEKISTONDA KON-METALLURGIYA SOHASI TARAQQIYOTIDA BERUNIY

ILMIY METODOLOGIYASINING O'RNI 13-19

Muminov Ulmas Ravshanqulovich

QADIMGI TURKIYLARDA DAVLATCHILIK AN'ANALARI 20-30

Azamatova Gulmira Bayirbekovna

MEHNAT MIGRATSIYASINI HUQUQIY TARTIBGA SOLISH MEXANIZMLARI:

XALQARO STANDARTLAR VA MILLIY QONUNCHILIK 31-37

Absalom Ziyadullayevich Xujanazarov

YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SURXONDARYO VILOYATIDA

SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI O'ZGARISHLAR 38-43

Allamuratov Shuxrat Ashurovich

BUXORO AMIRLIGINING ICHKI SAVDO-TRANZIT ALOQALARIDA

AMUDARYO SUV YO'LINING O'RNI 44-49

Sabirov Mansurbek

AMUDARYO SOHILI BO'YLAB XALQARO KARVON YO'LIDA RIVOJLANGAN

O'RTA ASR VA SHAHARLARI SAHIFASI 50-53

Matnazarova Mohira Uktamovna

KO'CHMANCHI CHORVADORLAR CHORVACHILIK XO'JALIGINING

SHAKLLANISH OMILLARI 54-59

Shukurillayev Yunus Asrorovich

BUXORO AMIRLIGIDA HARBIY UNVON VA MANSABLARGA TAYINLANISHIGA

OID HUIJATLAR TAHLILI (QO'SHBEGI DEVONXONASI ARXIVI HUIJATLARI ASOSIDA)..... 60-67

Esanova Nilufar

O'ZBEKISTONDA XALQARO MUNOSABATLARNING USTUVOR YO'NALISHLARI

VA ULARNING SANOAT RIVOJLANISHIDAGI BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI 68-73

Jumayev Abdumo'min Fayziyevich

IBN SINONING ASH-SHIFO ASARINING ISLOM VA YEVIROPA FALSAFASIGA TA'SIRI 74-82

Pardaxol Normamatova Ochildiyevna

MUSTAQILLIK YILLARIDA SURXONDARYO VILOYATINING

SOG'LIQNI SAQLASH SOHASIDAGI XALQARO HAMKORLIGI 83-87

Elboyeva Shaxnoza

O'ZBEK OLIMALARINING XALQARO ILM-FAN, MADANIYAT RIVOJIGA

HAMDA FAN VA TEXNIKA TARAQQIYOTIGA QO'SHGAN HISSALARI 88-94

Джаббаровова Юлдуз Джуманиязовна

РОЛЬ ИСТОРИИ МЕДИЦИНЫ В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ

ИДЕНТИЧНОСТИ БУДУЩИХ ВРАЧЕЙ В МЕДИЦИНСКИХ ВУЗАХ УЗБЕКИСТАНА 95-100

Tuyev Fazliddin Erkinovich

2009–2011-YILLARDA BUXORO, SAMARQAND, NAVOIY SANOATIDA

O'SISH VA XALQARO HAMKORLIK DINAMIKASI 101-104

<i>Жураева Камола Сайфиддиновна</i> КАСПИЙСКИЙ РЕГИОН ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ УЗБЕКИСТАНА	105-109
<i>Abdujabborov Kamoliddin</i> QADIMGI BAQTRIYA VA AVESTO JAMIYATI DAVRI QISQACHA TAHLILI	110-115
<i>Mamanov Abdurahim Abduhakimovich</i> TEMURIYLAR VA ULARDAN KEYINGI SULOLALAR DAVRIDA DINIY HOKIMIYATNING KUCHAYISHI (SABABLAR VA NATIJALAR)	116-122
<i>Xolmatov Shukurillo Ziyoviddin o'g'li</i> INGLIZ TILLI TADQIQOTLARDA ILK O'RTA ASRLAR MARKAZIY OSIYO TARIXINING O'RGANISH BOSQICHLARI	123-128
<i>Djurayev Baxtiyor Rajaboyevich</i> O'ZBEKISTON IJTIMOY-IQTISODIY HAYOTIDA AYOLLARNING O'RNI VA GENDER TENGLIGI MASALALARI (TARIXIY-IJTIMOYIY TAHLIL 1991-2025-YY)	129-136
<i>Matyagbov Toyirjon Sultanbayevich</i> JANUBIY OROLBO'YI HUDUDIDA NEOLIT DAVRI KULOLCHILIGIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	137-140

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Султанова Дина Файзрахмановна</i> ОБЩЕНАУЧНАЯ МЕТОДОЛОГИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО ИНСТИТУЦИОНАЛИЗМА В РАЗВИТИИ ЭКОНОМИКИ ОТРАСЛИ КОНЕВОДСТВА НА ТЕРРИТОРИИ СОВРЕМЕННОГО УЗБЕКИСТАНА	141-153
<i>Shodmonov Abduvohid Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTON TARIXIY YODGORLIKLARINI RAQAMLI TURIZM ORQALI SAQLASH VA RIVOJLANTIRISH	154-157

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Otamuratov Sarvar</i> YOSHLARGA OID DAVLAT SIYOSATI: XALQARO TAJRIBA ASOSIDA YANGI TASHABBUSLAR VA QONUNGA TAKLIF ETILAYOTGAN MUHIM QO'SHIMCHALAR	158-164
<i>Tashanov Abduxoliq</i> BUZG'UNCHI G'OYA VA BUZG'UNCHI FAOLIYATNING SHAKLLANISHIDA SALBIY TARBIYA VA ATROF-MUHIT TA'SIRI	165-171
<i>Raxmatova Xolidaxon Xolikovna</i> XOJA AHROR VALIY MUROSAGA OID QARASHLARINING FALSAFIY MOHIYATI	172-178
<i>O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna</i> ABDULXAMID SULAYMON O'G'LI CHO'LPONNING BADIY-ESTETIK MEROSI	179-183
<i>Yazdonov Ulug'bek Tashmurotovich</i> TA'LIM VA TARBIYA – JAMIYATNI MA'NAVIY-MADANIY DEFORMATSIYALASHUVDAN SAQLOVCHI OMILDIR	184-189
<i>Абдуллаева Махбуба Нуруллаевна, Жалалова Гулбахор Одилжоновна</i> КОГНИТИВНЫЕ ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ НАУКИ В IX – XII ВЕКАХ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ	190-197

<i>Rasulov Hakim Mamanovich</i> DAVLAT VA JAMIYAT O'ZARO ALOQADORLIGINING SIYOSIY-INSTITSIONAL TAHLILI	198-201
<i>Azamova Sitora Ayonovna</i> O'ZBEKISTON ZAMINIDA EKOLOGIK MADANIYATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI	202-206
<i>Xolmirzaev Xurshid Nakibillaevich</i> FUTUROLOGIK TAFAKKURDA SUN'IY INTELEKTNING NAMOYON BO'LISHI	207-212
<i>Namazova Yulduz Muzaffarovna</i> RAQAMLI SIVILIZATSIYA SHAROITIDA MILLIY TA'LIMNING STRUKTURAVIY-FUNKSIONAL JIHATLARI	213-217
<i>Abdurazoqov Gulmurod Musurmonqulovich</i> MAFKURAVIY OMILLARNING YOSHLAR KAMOLOTIGA TA'SIRI NAMOYON BO'LISHINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	218-224
<i>Tojibayev Baxromjon Turabayevich</i> "PREKARIAT" TUSHUNCHASINING GENEZISI: ETIMOLOGIYA, FALSAFIY-IJTIMOYIY ANGLASH	225-229
<i>Tursunova Laylo Ergashevna</i> TILAB MAHMUDOVNING ADABIY ESTETIK QARASHLARINING SHAKLLANISH BOSQICHLARI	230-235
<i>Филиппов Ольгерд Александрович</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ТРАДИЦИЯ В ЭПОХУ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВА	236-244
<i>Chorieva Madina Aliyevna</i> INKLYUZIV TAFAKKUR — JAMIYATNING BARQAROR RIVOJLANISHINING FALSAFIY ASOSI	245-249
<i>Zakirova Nigora Xalmaxammatovna</i> AXBOROT MAKONIDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH JARAYONINI RIVOJLANTIRISHDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI HAL ETISH IMKONIYATI	250-254
<i>Primov Baxriddin Abdiraxmonovich</i> AXBOROT IMPERIALIZMI TAHDIDLARI	255-261
<i>Karimov Zafarbek Ataboyevich</i> TA'LIM TIZIMINI SOTSIOLOGIK-FALSAFIY TAHLIL QILISHDA GUMANITAR YONDASHUVLAR	262-267
<i>O'razov Bobir Baxtiyorovich</i> IJTIMOIY DAVLAT HAQIDAGI G'ARBONA QARASHLAR: FALSAFIY-ILMIY TAHLIL	268-272
<i>Shaydullayev Normamat Sherkuziyevich</i> RAQAMLASHGAN JAMIYAT SHAROITIDA INSON QADRI VA ONG EVOLYUTSIYASI	273-278
<i>Tursunova Olmos Fayziyevna</i> YOSHLAR HUQUQIY ONGI VA MADANIYATINI YUKSALTIRISHNING MA'NAVIY TARBIYA JARAYONIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	279-284
<i>Turaeva Sanobar Khalimovna</i> EASTERN EDUCATION - THE IMPORTANCE OF UPBRINGING IN THE FORMATION OF HUMAN QUALITIES IN YOUNG PEOPLE	285-287

<i>Jo'rayev Akram Namozovich</i> EKSTREMIZM G'OYALARIGA QARSHI KURASHDA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASH MEXANIZMLARINING PSIXOLOGIK VA FALSAFIY ASOSLARI	288-291
<i>Taylyakova Feruzahon Sultanovna</i> GLOBALASHUV - MA'NAVIYATNI ANGLASH OMILI	292-296
<i>Toxirov Abdumalik Ashurali o'g'li</i> MAHALLA VA OILADA YOSHLAR AXLOQINI ME'YORLASHTIRISHNING IJTIMOIY-FALSAFIY ASOSLARI	297-302
<i>Sherboboyev Muxriddin, Javlonbek Hafizullayev</i> KARL POPPERNING BILISH FALSAFASIGA OID QARASHLARI	303-307
<i>Nasriddinov Faxriddin Xalmamatovich</i> AXBOROT VA AXBOROT TIZIMLARINING FALSAFIY TAHLILI	308-314
<i>Ochilov Husan</i> MILLIY AN'ANA VA MODERNIZATSIYA UYG'UNLIGINING FALSAFIY TAHLILI	315-321
<i>Madaminov Nasimjon</i> MILLIY MUSIQIY MEROS ASOSIDA YOSHLARNING ESTETIK DIDI VA TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING FALSAFIY JIHATLARI	322-326
<i>Xolmirzayeva Jumagul Xamdammovna</i> MEHNAT MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH SOHADAGI XORIJIY TAJRIBALAR	327-331
10.00.00 - FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Narmuratov Zayniddin Radjabovich</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SCIENCE/ILM KONSEPTLI FRAZELOGIK BIRLIK LARNING LINGOMADANIY XUSUSIYATLARI	332-337
<i>Payzibayeva Madinaxon Sobirjon qizi</i> INGLIZ XALQ ERTAKLARI OBRAZLARINING BADIY XUSUSIYATLARI VA ULARNING O'ZIGA XOS JIHATLARI	338-342
<i>Axmedov Anvar Botirovich</i> NEMIS TILI TIZIMIDA O'ZLASHMA NEOLOGIZMLARNING ROD KATEGORIYASIGA EGA BO'LIH MASALASI	343-347
<i>Djabbarova Shoiri Baltayevna</i> ETNOGRAFIK REALIYALARNING LINGVISTIK XUSUSIYATI	348-351
<i>Genjemuratov Yaqipbek Baxriyatovich</i> FELETONNING JANR SIFATIDA ANIQLASH MUAMMOLARI	352-355
<i>Tadjiyeva Mastura Fayzullayevna</i> INGLIZ MAQOLLARIDA "LOVE" KONSEPTINING VOQELANISHI	356-360
<i>Qurbonova Gulnoza Abduholiq qizi</i> GIDRONIMLARNING STRUKTUR-SEMANIK TAHLILINING XUSUSIYATLARI	361-364
<i>Ayimbetova Shyryn Jabbar qizi</i> BOLALAR ADABIYOTINING POETIK-FUNKSIONAL XUSUSIYATLARI: YOSH PSIXOLOGIYASI, DIDAKTIKA, AKSILOGIYA	365-371
<i>Ruziyeva Nasiba Kenjayevna</i> O'ZBEK TILIDAGI IBORALARNING SEMANTIK XUSUSIYATLARI VA FRANSUZ TILIGA TARJIMASI	372-375

<i>Бабаева Зарина Сайфуллаевна, Фёдорова Арина Максимовна</i> ГЕЙМИФИКАЦИЯ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	376-385
<i>Xushmatatova Aminaxon</i> LINGUOCULTURAL FEATURES OF SPEECH INTENTION IN THE DISCOURSE OF ENGLISH AND UZBEK DRAMATIC WORKS	386-392
<i>Saparniyazova Sarbinaz Baxtiyarovna</i> THE INFLUENCE OF CONTEXTUAL FACTORS ON THE PERCEPTION OF THE PRAGMATICS OF APOLOGY IN ENGLISH AND UZBEK	393-397
<i>Adxamova Shirin Farhodjon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA EMOTSIONAL HOLATNI IFODALOVCHI KOLLOKATSIYALARNING QIYOSIY TADQIQI	398-401
<i>Машарипова Валентина</i> ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЙ АНАЛИЗ ВЕРБАЛИЗАЦИИ ПАРАЛИНГВИСТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ В ПОРТРЕТНЫХ ОПИСАНИЯХ В АНГЛИЙСКИХ И РУССКИХ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТАХ	402-405
<i>Abduqahhorova Gulnoza Abduvahobovna</i> RUS VA O'ZBEK TILLARIDAGI IQTISODIY ANGLISIZMLARNING SINTAKTIK XUSUSIYATLARI	406-411
<i>Raxmonova Yulduz Xusanovna</i> ADABIY ASARLARDA IJTIMOIIY FOJIAVIYLIKNING ESTETIK TALQINI	412-417
<i>Ayimbetova Damekhan Maksetbay qizi</i> ADABIYOTDA ANIMALISTIK JANR VA RAMZIY OBRAZLAR BO'YICHA OLIV BORILGAN ILMIY TADQIQOTLAR	418-427
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Фазилов Фарход Маратович</i> УГОЛОВНО-ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ДИПФЕЙКОВ: ОПЫТ УЗБЕКИСТАНА	428-439
<i>Zokirov Sherzod Ilxom o'g'li</i> FUQAROLAR MUHOJAJATLARI BILAN ISHLASH BO'YICHA CHET EL DAVLATLARI TAJIRIBASI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL	440-448
<i>Rakhmonov Tolib</i> ISSUES OF DETERMINING THE CIVIL LEGAL STATUS OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN UZBEKISTAN	449-454
<i>Sobitxonov Joxongir Zunnurxon o'g'li</i> ISLOM BANKLARI FAOLIYATIDA "FATVO SHOPPING" AMALIYOTI VA UNING OLDINI OLISH BO'YICHA HUQUQIY MEKANIZMLAR	455-462
<i>Mamatmurodov Farrux Farxod o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA SUKUKNI RIVOJLANTIRISH: HUQUQIY ISLOHOTLAR, INFRATUZILMA, MUAMMOLAR VA IMKONIYATLAR	463-472
<i>Юнусов Достонбек Анваржон угли</i> ПОНЯТИЕ И ОСНОВНЫЕ ЭЛЕМЕНТЫ ПРАВОВОГО РЕЖИМА ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	473-481

<i>Uteniyazov Keulimjay Kuanishbayevich</i> JINOYAT PROTSSESSIDA AYBLOV FUNKSIYASINI AMALGA OSHIRUVCHI SUBYEKTLARNING HUQUQIY MAQOMIGA OID MUAMMO VA YECHIMLAR	482-489
<i>Xidirov G'anisher Tojimurodovich</i> TEZKOR-QIDIRUV FAOLIYATI USTIDAN SUD NAZORATINING QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI	490-499
<i>Baxronov Ravshan Rashid o'g'li</i> SUN'IY INTELLEKT VA INSON HUQUQLARI: NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR	500-504
<i>Усмонов Малик</i> ОТСЛЕЖИВАНИЕ И ЗАМОРАЖИВАНИЕ НЕЗАКОННО ПОЛУЧЕННЫХ АКТИВОВ: СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПОДХОДОВ	505-510
<i>Abdusatarov Jaloliddin Sharafutdin o'g'li</i> RAQAMLI AKTIVLAR BILAN BOG'LIQ NIZOLARNI HAL QILISHNING MUQOBIL USULLARI	511-517
<i>Islomqulova Shohsanam Vahobjon qizi</i> TIBBIYOT XODIMINING KASBIY JAVOBGARLIGINI SUG'URTALASHDA SUG'URTA TOVONI, SUG'URTA PULI VA SUG'URTA MUKOFOTI TUSHUNCHALARINING MOHIYATI	518-524
<i>Ibodullo Xayrullo Jaxongir o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI VA XORIJIY DAVLATLAR SUDYALARINING KONSTITUTSIYAVIY-HUQUQIY MAQOMI	525-530
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Xolmatova Ziroatxon Anvarovna</i> BO'LG'USI PEDAGOGLARDA NOSTANDART TESTLARNI TUZISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ TAJRIBASI	531-534
<i>Mamajonova Gulnoza Karimovna</i> AXLOQIY VA ESTETIK TARBIYA INTEGRATSIYASINING PEDAGOGIK ASOSLARI	535-539
<i>Gulomova Komila Maxamatjanovna</i> TA'LIMDA FAOL O'QITISH METODLARINING SAMARADORLIGI: TAJRIBA VA TAHLIL	540-544
<i>Berdiyeva Nilufar Berdiyev qizi</i> BO'LAJAK MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI TARBIYACHI –PEDAGOGLARINING IJODIY KOMPETENSIYALARINI INNOVATSION YONDASHUV ASOSIDA SHAKLLANTIRISH TAMOIYILLARI	545-549
<i>Фадлиева Амина Ильхамовна</i> ГУМАНИСТИЧЕСКАЯ ПЕДАГОГИКА КАРЛА РОДЖЕРСА И ЕЁ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ	550-556
<i>Rajabov Eldor Erkinovich</i> THE ROLE OF PEER REVIEW TO IMPROVE WRITING EFFECTIVELY AMONG EFL STUDENTS	557-561
<i>Jumagulova Aziza Abduljalil qizi</i> BOSHLANG'ICH TAYYORGARLIK BOSQICHIDAGI DZYUDOKILARNING JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH ORQALI JISMONIY TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH USLUBIYATI	562-573

<i>Toshnazarova Mohinur O'sarali qizi</i> "MOTIVATSION YONDASHUV" HAMDA "KREATIV FIKRLASH" TUSHUNCHALARINING MAZMUN VA MOHIYATI	574-578
<i>Maxmudova Nigoraxon Boyqo'zi qizi</i> BO'LAJAK CHET TILI O'QITUVCHILARINI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA PRAGMATIK MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI	579-585
<i>Hamroyeva Robiya Sherali qizi</i> KELAJAK PEDAGOGLARINING TANQIDIY TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-591
<i>Tug'anboyeva Zamiraxon Shuxratbek qizi</i> TALABA KURASHCHI QIZLARNING KUCH CHIDAMLILIGINI MAXSUS MASHQLAR ORQALI OSHIRISH METODIKASI	592-598
<i>Sadritdinova Dinora A'zamjon qizi</i> WEB ILOVALARNI LOYIHALASHGA OID KOMPETENTLIK VA UNI RIVOJLANTIRISH	599-602
<i>Солохиддинова Фазилатхон Мухиддин кизи</i> ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ УСВОЕНИЯ ГРАММАТИЧЕСКИХ ПОНЯТИЙ	603-611
<i>Ниязова Регина Рустамовна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ КВАЛИФИЦИРОВАННЫХ КАДРОВ В ОБЛАСТИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА	612-615

Received: 2 October 2025
Accepted: 15 October 2025
Published: 25 October 2025

Article / Original Paper

FOREIGN STATES' EXPERIENCE IN HANDLING CITIZENS' APPEALS: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

Zokirov Sherzod Ilxom o'gli

doctor of philosophy (PhD) on science in law

Email: sherzokirov@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-2890-9120>

Abstract. This article provides a comparative legal analysis of the right of citizens to petition state authorities in foreign countries. It examines constitutional guarantees of this right in the USA, Germany, Italy, Spain, Slovenia, the Czech Republic, Poland, and Moldova. Special attention is given to Arab monarchies such as Kuwait, Bahrain, Saudi Arabia, and Jordan, where the right to petition is limited and influenced by religious and monarchical traditions. The study also highlights how, in totalitarian regimes like North Korea, the petition right functions mainly as an ideological tool, whereas in China it reflects specific features linked to modernization efforts. The author emphasizes the absence of a unified approach: in some states the right is granted only to citizens, while in others it applies to everyone. The article concludes that globalization and international legal principles increasingly contribute to the development and harmonization of the right to petition.

Keywords: right to petition, citizens' appeals, foreign countries, constitution, democracy, totalitarian regime, Arab states, China, comparative analysis, international law.

FUQAROLAR MUROJAATLARI BILAN ISHLASH BO'YICHA CHET EL DAVLATLARI TAJRIBASI: QIYOSIY-HUQUQIY TAHLIL

Zokirov Sherzod Ilxom o'g'li,

Yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Maqolada xorijiy davlatlarda fuqarolarning davlat organlariga murojaat qilish huquqining huquqiy asoslari qiyosiy tahlil qilingan. AQSH, Germaniya, Italiya, Ispaniya, Sloveniya, Chexiya, Polsha, Moldova kabi demokratik davlatlar Konstitutsiyalarida bu huquqning kafolatlari yoritilgan. Shu bilan birga, arab mamlakatlari (Quvayt, Bahrayn, Saudiya Arabistoni, Iordaniya)dagi murojaat huquqi diniy va monarxik tizimlarga bog'liq ravishda cheklovlar bilan ta'minlanishi ko'rsatilgan. Maqolada Shimoliy Koreya kabi totalitar tuzumlarda murojaat huquqi faqat rasmiy siyosiy mafkura doirasida amal qilishi, Xitoyda esa bu huquqni amalga oshirishning o'ziga xos jihatlari tahlil etilgan. Shu asosda muallif xorijiy davlatlarda murojaat huquqini tartibga solishda yagona yondashuv mavjud emasligini, ayrim hollarda huquq faqat fuqarolarga, boshqa davlatlarda esa barchaga berilganini ta'kidlaydi. Maqola globallashuv va xalqaro huquq tamoyillari murojaat huquqini rivojlantirishga ta'sir qilayotganini ham ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: murojaat huquqi, fuqarolar murojaati, xorijiy davlatlar, Konstitutsiya, demokratiya, totalitar tuzum, arab davlatlari, Xitoy, qiyosiy tahlil, xalqaro huquq.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI9Y2025N71>

Kirish. Hozirgi kunda fuqarolarning davlat hokimiyati va boshqaruv organlariga murojaat qilish huquqi demokratik jamiyatning ajralmas belgilaridan biri sifatida e'tirof etiladi. Murojaatlar orqali fuqarolar o'z huquq va manfaatlarini ifoda etadilar, jamiyat hayotida faol ishtirok etadilar, davlat organlari faoliyati ustidan jamoatchilik nazoratini amalga oshiradilar. Shu boisdan, murojaat huquqi inson huquq va erkinliklari tizimida muhim o'rin tutadi.

Xorijiy davlatlar qonunchiligi va amaliyotida murojaat huquqi turli yo'nalishlarda tartibga solingan. Ayrim mamlakatlarda u konstitutsiyaviy darajada kafolatlangan bo'lsa, boshqalarida maxsus qonunlar va qonunosti hujjatlari orqali belgilangan. Masalan, AQSH Konstitutsiyasida xalqning tinch yo'l bilan namoyish o'tkazish va hukumatdan suiiste'molliklarni bartaraf etishni talab qilish huquqi mustahkamlangan. Germaniya Asosiy Qonunining 17-moddasida esa har bir shaxsning davlat organlariga yozma so'rov va shikoyatlar bilan murojaat qilish huquqi qayd etilgan. Shu bilan birga, Italiya, Ispaniya, Sloveniya, Chexiya, Polsha va Moldova kabi davlatlarda ham bu huquq turli shakllarda kafolatlangan.

Biroq, murojaat huquqining qonuniy tartibga solinishi barcha davlatlarda bir xil emas. Masalan, demokratik davlatlarda murojaat huquqi keng qo'llanilsa, arab mamlakatlarida bu huquq diniy qoidalar va monarxik tizimlar ta'sirida ma'lum darajada cheklangan. Quvayt va Bahrayn kabi davlatlarda fuqarolarning murojaatlari asosan yakka tartibda amalga oshirilishi mumkin, jamoaviy murojaatlar esa qonuniy ravishda tashkil etilgan tuzilmalar orqali yuborilishi talab etiladi. Saudiya Arabistonida esa murojaat huquqi asosiy qonun sifatida Qur'on va sunnat normalariga bog'lab qo'yilgan.

Shuningdek, totalitar tuzumlarga ega davlatlarda murojaat huquqi formal tarzda mavjud bo'lib, amalda siyosiy mafkura doirasida cheklab qo'yiladi. Shimoliy Koreya Konstitutsiyasida fuqarolarga shikoyat va ariza berish huquqi nazarda tutilgan bo'lsa-da, bu huquq davlat hokimiyati ustidan samarali nazoratni ta'minlamaydi. Xitoy Xalq Respublikasida esa murojaat huquqi konstitutsiyaviy jihatdan kafolatlangan bo'lib, uni amalga oshirish jarayonida so'z erkinligi va davlat organlari ustidan jamoatchilik nazoratining ayrim elementlari mavjud. Shu bilan birga, Xitoyda murojaat qilish huquqi milliy mafkura va davlat siyosati bilan uzviy bog'liq holda ko'rib chiqiladi.

Shu jihatdan, turli davlatlar tajribasini o'rganish va ularni qiyosiy tahlil qilish, ushbu huquqning rivojlanishi hamda uning amaliy ahamiyatini anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu tadqiqot xorijiy davlatlarda murojaat huquqining huquqiy asoslarini o'rganish, ularning o'xshash va farqli jihatlarini aniqlash orqali umumiy tendensiyalar va istiqbollarni belgilashga xizmat qiladi.

Maqolaning asosiy maqsadi – turli davlatlarda fuqarolarning murojaat huquqi qanday huquqiy asoslarda tartibga solinayotganini qiyosiy tahlil qilish, ushbu huquqning mazmun va mohiyatini ochib berish hamda xalqaro huquq tamoyillari bilan uyg'unlikda baholashdir. Shu bilan birga, tadqiqotda xorijiy mamlakatlar tajribasidan kelib chiqqan holda milliy qonunchilikni takomillashtirish uchun nazariy va amaliy xulosalar shakllantirish ko'zda tutilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur maqolada xorijiy davlatlarda fuqarolarning davlat organlariga murojaat qilish huquqi qiyosiy-huquqiy tahlil asosida o'rganildi. Tadqiqotda tarixiy, qiyosiy-huquqiy va sistemali tahlil usullari qo'llanildi.

Asosiy manbalar sifatida AQSH, Germaniya, Italiya, Ispaniya, Chexiya, Polsha, Moldova, shuningdek arab monarxiyalari (Quvayt, Bahrayn, Saudiya Arabistoni, Iordaniya), Xitoy va Shimoliy Koreya Konstitutsiyalari hamda qonunchilik hujjatlari tahlil qilindi.

Metodologiya asosan qonun normalarini taqqoslash, umumiy va farqli jihatlarini aniqlash hamda xalqaro huquq tamoyillari bilan uyg'unlikda baholashga qaratildi.

Muhokama va asosiy natijalar. Deyarli barcha zamonaviy davlatlarda fuqarolar davlat hokimiyati va fuqarolar o'zini o'zi boshqarish organlariga murojaat qilish huquqiga ega. Ularning ba'zilarida bu huquq konstitutsiyaviy tarzda mustahkamlangan bo'lsa, boshqalarida qonun va qonunosti hujjatlarida belgilab qo'yilgan.

Germaniya Federativ Respublikasining 1949-yil 23-mayda qabul qilingan Asosiy Qonunining 17-moddasida "Har bir inson alohida yoki boshqa shaxslar bilan birgalikda vakolatli organlarga va xalq vakolatxonalariga yozma so'rovlar yoki shikoyatlarni taqdim etish huquqiga ega"ligi belgilangan [1].

Italiyada "Qonunchilik choralari va jamoat ehtiyojlari uchun chora ko'rishni talab qilish" to'g'risida murojaat qilish huquqi 1945-yilgi Italiya Respublikasi Konstitutsiyasining "siyosiy munosabatlar" deb nomlangan 4-bobida mustahkamlangan [2].

Ispaniya Konstitutsiyasining 29-moddasida barcha ispanlar davlat organlariga qonunda belgilangan shaklda va maqsadlarda yozma ravishda yakka tartibda va jamoaviy murojaatlar yuborish huquqiga egadir" deb belgilangan [3].

Sloveniya Respublikasi Konstitutsiyasining 45-moddasi o'z fuqarolariga murojaat qilish huquqini kafolatlaydi, ularning qiymati iltimosnomalar (petitsiyalar), shuningdek umumiy ahamiyatga ega bo'lgan boshqa tashabbuslarga tengdir [4].

Chexiyada murojaat qilish huquqi maxsus hujjatda – Chexiya Respublikasining 1991-yil 9-yanvardagi "Asosiy huquqlar va erkinliklar Xartiyasi"da berilgan. Ushbu Xartiyaning 18-moddasida "Iltimosnoma (petitsiya) berish huquqi kafolatlanadi; har kim alohida o'zi yoki boshqa shaxslar bilan birgalikda davlat va hududiy o'zini o'zi boshqarish organlariga jamoatchilik yoki boshqa umumdavlat manfaatlari masalalari bo'yicha so'rovlar, takliflar va shikoyatlar bilan murojaat qilish huquqiga ega"ligi qayd etilgan [5].

1997-yil 2-aprelda qabul qilingan Polsha Respublikasi Konstitutsiyasida murojaatlar – iltimosnoma (petitsiya), taklif va shikoyatlarga ajratilgan. Konstitutsiyaning 63-moddasida "Har bir inson, o'z manfaatlarini ko'zlab yoki boshqa shaxsning roziligi bilan xalq manfaati yo'lida iltimosnoma, taklif va shikoyatlarni davlat hokimiyati va boshqaruvi organlariga, shuningdek jamoat tashkilotlari va muassasalariga o'z zimmalariga yuklatilgan vazifalar munosabati bilan yuborish huquqiga ega. Iltimosnoma, takliflar va shikoyatlarni ko'rib chiqish tartibi qonun bilan belgilanishi" nazarda tutilgan [6].

1994-yilgi Moldova Respublikasi Konstitutsiyasining 52-moddasi o'z fuqarolariga, shuningdek qonun bilan tuzilgan jamoalarga murojaat qilish huquqini kafolatlaydi [7]. Bundan tashqari, respublikada 1994-yil 19-iyulda qabul qilingan "Petitsiyalar berish to'g'risida"gi Qonun [8] amalda bo'lib, bu qonunning o'ziga xos jihati, har qanday ariza, taklif, shikoyat va murojaatlar – petitsiya hisoblanishidir va ushbu qoidalar Moldova Respublikasi fuqarolari, jamoalari, shuningdek, davlat hududida huquqlari poymol etilgan chet el fuqarolari va fuqaroligi bo'lmagan shaxslarga nisbatan qo'llanilishidir.

Milliy qonunchilikdan farqli o'laroq, bir qator monarxiya davlatlari hisoblangan arab davlatlari Konstitutsiyalarida murojaatlarga oid qoidalar o'zgacha ifodalangan. Masalan, Quvayt davlati Konstitutsiyasining 45-moddasida shunday deyilgan: "Har bir inson davlat organlariga yozma va o'z imzosi bilan murojaat qilish huquqiga ega. Faqatgina qonuniy ravishda tashkil etilgan tashkilotlar va korporativ tashkilotlar hokimiyat idoralariga jamoaviy ravishda murojaat qilish huquqiga ega" [9; B.345]. Mazkur keltirilgan normadan quyidagilarni anglash mumkin:

Birinchidan, bu davlatda yashovchi fuqarolar davlat organlariga faqatgina o'z nomlaridan (o'z imzolari orqali) murojaat yo'llay oladilar. Murojaatlarni yo'llashda vakillik nazarda tutilmagan;

Ikkinchidan, fuqarolar jamoaviy tarzda murojaatlar yo'llay olmaydilar. Ularning bunday huquqlarini ro'yobga chiqarish, faqatgina qonuniy ravishda tashkil etilgan tashkilotlar va korporativ tashkilotlar tomonidangina amalga oshirilishi mumkin.

Yana bir arab davlati hisoblangan Bahrayn qirolligida 2002-yilda qabul qilingan Konstitutsiyasining 29-moddasiga muvofiq, "Har qanday shaxs o'z imzosi bilan davlat organlariga faqat yozma ravishda murojaat qilishi mumkin. Hokimiyat organlariga jamoaviy murojaatlar yuborish faqat qonuniy asoslarga ko'ra tashkil etilgan organlar va yuridik shaxslar tomonidan amalga oshirilishi mumkin" [10]. Ushbu keltirilgan qoidalardan fuqarolarning murojaat yo'llash huquqlari cheklanganligini ko'rish mumkin.

Shunday qilib, davlatlarning boshqaruv shaklidan qat'i nazar, ko'plab davlatlarning konstitutsiyalarida fuqarolarning davlat organlariga murojaat qilish huquqlari kafolatlangan. Bu huquq g'arbning rivojlangan demokratik mamlakatlarida ham, postsovet davlatlari hamda shariat normalariga asosan boshqariladigan musulmon davlatlarida ham keng tarqalgan. Bu tasodifiy emas, albatta, chunki globallashuv va xalqaro huquq turli davlatlarning huquqiy tizimlarini birlashtirishga yordam beradi.

Xalqaro huquqda mavjud prinsiplar (tamoyillar), jumladan, inson huquq va erkinliklarini hurmat qilish jahon hamjamiyatining barcha mamlakatlari uchun majburiy hisoblanadi. Xorijiy davlatlar fuqarolarning muhim jamoatchilik qarorlarini qabul qilinishida ishtirok etishlari, ularning huquq va erkinliklarini himoya qilish, hokimiyatni suiiste'molliklardan nazorat qilish imkonini berganligi tufayli ularning murojaat qilish huquqiga katta ahamiyat beradi.

Shu bilan birga, ushbu davlatlarning huquqiy hujjatlarida ushbu huquqni tartibga solish va tushunishga yagona yondashuv mavjud emasligini ko'rish mumkin. Ya'ni, ba'zi hollarda bu huquq faqat mamlakat fuqarolariga tegishli bo'lsa, boshqa davlatlarda esa – barchaga tegishli. Ayrim davlatlarning konstitutsiyalarida murojaatlarni faqat yozma tarzda yo'llash mumkinligi kafolatlangan.

Totalitar siyosiy rejim hukmron bo'lgan davlatlarda ham fuqarolarning davlat organlariga murojaat qilish huquqlari mavjud. Misol uchun, qat'iy totalitar siyosiy rejim o'rnatilgan Shimoliy Koreya (KXDR) Konstitutsiyasining 69-moddasida fuqarolar qonun hujjatlarida belgilangan tartibda va muddatlarda ko'rib chiqilishi va hal etilishi lozim bo'lgan shikoyat va arizalarni taqdim etish huquqiga ega ekanligi belgilab qo'yilgan [11].

Biroq rus olimi V.I.Chirkin ta'kidlaganidek, zamonaviy totalitar sotsializm mamlakatlari konstitutsiyalarida asosiy e'tibor inson huquqlariga emas, balki, fuqarolar huquqlariga qaratiladi. Fuqarolarga bu huquq sotsialistik davlat tomonidan beriladi [12; B.127].

Ushbu davlatda barcha harakatlarining asosini Kim Ir Sen asos solgan "chuchxe" mafkurasi va nazariyasi tashkil etadi [13]. Uning asosiy g'oyasini – hammaning o'z kuchiga tayanishi tashkil etadi. Bu ta'limotning markazida mustaqillik va ongga ega bo'lgan shaxs alohida o'rin egallaydi [14; B.87-97].

KXDR Konstitutsiyasiga ko'ra, ijtimoiy tuzum mehnatkash ommaning jamiyatdagi hamma narsa va har bir narsaning ustasi bo'lgan shaxs manfaatlariga xizmat qiladi. Konstitutsiyada Ishchilar partiyasining yetakchilik roli mustahkamlab qo'yilgan. Inson

huquqlari bo'yicha tadqiqot uyushmasi tomonidan 2014-yilda tayyorlangan hisobotda aytilishicha, mamlakatda "Shikoyat va arizalar to'g'risida"gi qonun qabul qilingan.

Unda Konstitutsiyaning tegishli moddasi (69-modda) asosida fuqarolarning shikoyat va arizalarini davlat organlariga topshirish, qabul qilish va ro'yxatdan o'tkazish qoidalari, ko'rib chiqish prinsiplari, ariza va shikoyatlarni tekshirish va qaror qabul qilish paytida qo'llaniladigan usullar to'g'risida normalar o'rnatilgan [15].

Bu masala, shuningdek, 1998-yil 17-iyunda Oliy Xalq Majlisining doimiy qo'mitasi tomonidan qabul qilingan 120-sonli qaror bilan ham tartibga solinadi va u hozirgacha 3-marta qayta ko'rib chiqilgan va to'ldirilgan [16; B.51].

Assotsiatsiya ma'lumotlariga ko'ra, "KXDRda mazkur qonun asosida tuzilgan shikoyat va arizalar tizimi davlat organlari va mansabdor shaxslarning ishchilar huquqlarini himoya qilish va ularni mamlakat boshqaruviga faol jalb etish ishlarini takomillashtirish va mustahkamlash bo'yicha demokratik tizim hisoblanadi" [17].

Rus olimi N.A.Yeliseyev fikriga ko'ra, KXDR Konstitutsiyasi demokratik tarzda yozilgan, ammo, aslida unda o'rnatilgan tamoyillar hamma yerda buziladi. Ya'ni, davlatda o'rnatilgan hokimiyat umumiy (total) nazorat, diktatura va terror orqali o'z mavqeyini saqlab qolishga harakat qiladi [18; B.32-33].

Buning yorqin misoli sifatida, hozirgi kunda KXDR rahbari hisoblangan Kim Chen In tomonidan o'z mamlakati fuqarolariga davlat hokimiyati organlari haqida gapirganda piching ishlatishni taqiqlashida ko'rish mumkin. Hokimiyat organlarini, uning rasmiylarini bilvosita tanqid qilish ham davlatga nisbatan dushmanlik harakatlari sifatida ko'rib chiqiladi [19].

Shunday qilib, Shimoliy Koreyaning davlat tuzilishi murojaat qilish huquqi, shuningdek, Konstitutsiyada e'lon qilingan fuqarolarning boshqa huquqlari totalitar rejimni saqlab qolish va davlat mafkurasini amalga oshirishga qaratilganligini ko'rsatadi. Totalitar tuzumga ega bo'lgan davlatda murojaat qilish huquqi demokratik mamlakatlardagi kabi bir xil mazmunda ko'rib chiqilmasligi kerak. Uning ta'minlanishi va amalga oshirilishi fuqarolarni mamlakat siyosiy hayotida ishtirok etishga jalb etish, inson huquq va erkinliklarini himoya qilish va tiklashga emas, balki muxolifatga barham berish va demokratiyaga taqlid qilishga qaratilgan hisoblanadi.

Xitoy Xalq Respublikasi (XXR) Konstitutsiyasida mustahkamlangan murojaat huquqini o'rganish alohida qiziqish uyg'otadi.

Konstitutsiyaning 41-moddasida shunday deyilgan: "Xitoy Xalq Respublikasi fuqarolari har qanday davlat organi yoki mansabdor shaxsning faoliyatini tanqid qilish va o'z takliflarini bildirishga haqlidir. Fuqarolar qonunni buzgan yoki o'z xizmat vazifalarini lozim darajada bajarmagan har qanday davlat organi yoki mansabdor shaxsga qarshi shikoyat yoki ayblov yoki oshkoralik bilan tegishli davlat organlariga murojaat qilish huquqiga ega, ammo, tuhmat yoki yolg'on ayblovlar bilan faktlarni soxtalashtirish yoki buzib ko'rsatishga yo'l qo'yilmaydi. Tegishli davlat organi dalillarni aniqlagandan so'ng, fuqarolarning shikoyatlari, ayblovlari va arizalarining tahliliga mas'uliyat bilan yondashishi kerak. Hech kim bunday shikoyatlar, ayblovlar yoki oshkoraliklarni bostirishga yoxud ularni ilgari surgan fuqarolarni javobgarlikka tortishga haqli emas. Har qanday davlat organi yoki mansabdor shaxs tomonidan o'z huquqlariga tajovuz qilish natijasida zarar ko'rgan fuqarolar qonuniy kompensatsiya olish huquqiga egadirlar" [20; B.209].

Boshqa davlatlar bilan taqqoslaganda shuni ta'kidlash kerakki, Xitoy Xalq Respublikasida fuqarolarning huquqlari davlat tomonidan ko'proq darajada kafolatlanadi va ularni ta'minlash shaxsga, uning hayot sifatini yaxshilashga qaratilgan. XXR Konstitutsiyasi o'z fuqarolariga davlat organlari va davlat xizmatchilarini adolatli tanqid qilinishi huquqini kafolatlaydi. Bunday huquq, masalan, Koreya Xalq Demokratik Respublikasi (KXDR – Shimoliy Koreya)da aniq taqiqlab qo'yilgan [18; B.32-33].

Xitoy davlati, ayni paytda mamlakatni modernizatsiya qilish, jumladan, fuqarolarning huquq va erkinliklarini ta'minlash yo'lidan bormoqda. So'nggi yillarda Xitoy Hukumati xalqning hayot sifatini yaxshilashga e'tibor qaratib kelmoqda. 2004-yilda XXR Konstitutsiyasiga "Davlat inson huquqlarini hurmat qiladi va ta'minlaydi" degan o'zgartirish kiritildi [21]. Bu o'zgartirishning mohiyati, Konstitutsiyaning 33-moddasiga kiritilgan bo'lib, unda insonning davlat tomonidan hurmat qilinishi va kafolati prinsipi belgilanganligi bilan ifodalanadi.

Bundan tashqari, Xitoy davlatida inson huquqlari sohasida 2016-2020-yillarga mo'ljallangan Davlat harakat dasturi qabul qilingan [22; B.65-75]. Bu dasturda fuqarolarning murojaat huquqlari o'z huquqlarini ifoda etish va davlat ishlarini nazorat qilishda ishtirok etish sifatida belgilab qo'yilgan. Dasturning murojaatlarga oid quyidagi o'ziga xos jihatlari mavjud. Jumladan,

- so'z erkinligiga bo'lgan huquqning to'liq ro'yobga chiqarilishi;
- fuqarolar tomonidan ularning murojaat huquqlari orqali barcha hokimiyatlar ustidan jamoatchilik nazoratini o'rnatish;
- barcha darajadagi davlat muassasalari ustidan shikoyat qilish, huquqbuzarliklarni fosh etish va ro'yxatga olish tartib-qoidalarini amalga oshirish;
- Davlat organlarining elektron pochta manzillari va ishonch telefonlarining ishlashini yaxshilash kabilar [23; B.209].

Bundan tashqari, Dasturda jamoatchilikning qonun ijodkorligi jarayonida ishtirok etishini ko'zda tutilgan, bu eng muhim qonun loyihalarini ko'rib chiqishda davlat idoralari, jamoat tashkilotlari, mutaxassislar va olimlar ishtirokidagi maslahatlashuvlarda namoyon bo'lishi kerakligi belgilab qo'yilgan. Shuningdek, fuqarolarning qonun ijodkorligi jarayonida tartibli ishtirokini kengaytirish, ishlab chiqilayotgan qonun loyihalari, qonunlar va normativ-huquqiy hujjatlar yuzasidan fikr va mulohazalar uchun ochiq so'rovlar mexanizmini kengaytirish yo'llari ko'rsatilgan.

Bundan ko'rinadiki, Xitoy Xalq Respublikasida murojaat qilish huquqi demokratik davlatlardagi kabi darajada kafolatlanadi. Biroq, bu huquq davlat mafkurasi bo'lgan mamlakatlarda fikr va so'z erkinligi huquqidan, huquq va erkinlik tushunchasini tushunishdan ajratilgan holda ko'rib chiqilishi mumkin emas. Ya'ni, ***birinchidan***, XXR Konstitutsiyasi shaxsning emas, balki fuqaroning huquqlariga qaratilgan, bu ularning tabiiy xususiyatlarini inkor etadi; ***ikkinchidan***, XXR Konstitutsiyasiga fikr erkinligi huquqi kiritilmagan, bu esa, ayrim tadqiqotchilarning fikricha, davlat fuqarolarga so'z erkinligini berish orqali davlat mafkurasiga qarshi ishlaydigan fikrlarni ifodalash uchun sanksiyalarni oldindan belgilab berilishini ko'rsatadi [24; B.89].

Inson huquq va erkinliklari, jumladan, murojaat huquqi Arab davlatlarida boshqacha tarzda himoya qilinishi va amalga oshirilishini ko'rish mumkin. Rasmiy ravishda, hozirgi paytda Arab davlatlari ligasiga a'zo bo'lgan davlatlarni shunday deb hisoblash odat tusiga kirgan. Ular hozirda 22 tani tashkil qiladi [25; B.206]. Ularning aksariyati mutlaq yoki dualistik monarxiya

davlatlari hisoblanadi. Davlat va ijtimoiy tartibotning butun tizimi, davlat hokimiyatini tashkil etish, huquq va erkinliklarni berish va himoya qilish rasmiy dinga va uning homiysi – monarxga bo'ysunadi. Muqaddas kitoblar bunday davlatlarda huquqning asosiy manbai hisoblanadi.

Murojaatlarga bo'lgan huquq 1992-yilda qabul qilingan Saudiya Arabistoni Qirolligining Asosiy nizomida belgilangan [26; B. 481-510]. Bizga ma'lumki, Saudiya Arabistoni mutlaq monarxiyaga asoslangan teokratik davlat hisoblanadi.

Ushbu hujjatning 1-moddasida Islom dini davlat dini ekanligi, Konstitutsiya esa – Muqaddas Qur'on va Muhammad (s.a.v) payg'ambarning sunnati ekanligi ta'kidlangan. 9-moddada "Saudiya jamiyatining poydevori oiladir. Uning a'zolari Islom aqidasi, uning farz bo'lgan sadoqati va qudratli Allohga, uning Payg'ambari Muhammad (s.a.v) ko'rsatmalariga va hokimiyat vakillariga itoat qilish asosida ta'lim olishlari, qonunlarni hurmat qilishlari va ularni ado etishlari, Vatanni va uning shonli tarixini sevishlari va qadrlashlari lozim"ligi nazarda tutilgan.

Asosiy nizomning 43-moddasi subyektlarga qirol yoki valiahd devoni (kanselyariyasi)ga shikoyat qilish va har bir shaxsning o'z masalasi bo'yicha davlatning rasmiy organlariga murojaat qilish huquqini beradi. Nizomga asoslanib, huquq va erkinliklar davlat tomonidan ta'minlanishi, shuningdek, fuqarolarning ta'minoti to'g'risida g'amxo'rlik qilish davlatning zimmasida ekanligini anglash mumkin.

Bu shuni ko'rsatadiki, Saudiya Arabistonida hamma narsa Islom aqidasiiga amal qilishni taqozo etadi, u nafaqat davlat dini, balki fuqarolarning fikrlash tarzi, qirolning o'zi ham huquqiy normalar tizimi vazifasini bajarishda unga amal qilishini ko'rsatadi.

Fikr va so'z erkinligi to'g'risida Nizomda so'z yuritilmagan va bu haqda muhokamaga o'rin ham yo'q. Nizomning 39-moddasi ommaviy axborot vositalari faoliyatini cheklab, ularni davlat qonunlariga rioya qiladigan munosib harakat qilishlariga yo'naltiradi. Mamlakatdagi asosiy qonunlar Qur'on va Sunnat bo'lgani uchun ommaviy axborot vositalari ularda belgilangan qoida va amallardan nariga o'ta olmaydi.

Nizomda fuqarolar qirolga faqat shikoyat bilan murojaat qilishlari mumkinligi belgilangan. Murojaatning bu turi faqatgina inson huquqlari buzilgan taqdirdagina qabul qilinadi. Boshqa tarafdin, fuqarolar qirolidan tashqari davlat organlariga boshqa masalalar yuzasidan murojaat qilish huquqiga egalar. Shuni unutmaslik kerakki, murojaatlarni yo'llashda davlat dinida belgilangan qoidalaridan tashqariga chiqish man etiladi. Shuning uchun ham hukumatni (monarxni), davlat tizimini tanqid qilish, uni modernizatsiya qilish bo'yicha takliflar kiritish mumkin emas, balki muomaladagi fikrlarni ifodalash Islom dini normalariga zid bo'lmasligi talab etiladi.

Arab davlatlari ligasiga a'zo bo'lgan davlatlardan yana bir misol sifatida Iordaniya Hoshimiylar Qirolligi keltirish mumkin.

Ushbu davlatning 1952-yilgi Konstitutsiyasiga binoan, davlat tuzumi avloddan avlodga meros sifatida o'tuvchi monarxiyaga asoslangan parlament tizimi, davlat dini esa Islom dini ekanligi qayd etilgan.

Biroq, Konstitutsiyaning 14-moddasida, agar bu jamoat tartibiga yoki axloqqa zid bo'lmasa, din erkinligi huquqi mustahkamlangan. 15-modda agar bu jamoat tartibi va ijtimoiy axloq qoidalarini buzmasa, qonun doirasida fikr erkinligiga bo'lgan huquqni ham kafolatlaydi.

Bundan tashqari, Konstitutsiya yig'ilishlar erkinligi huquqini o'zida aks ettirgan. 17-modda esa, fuqarolarning davlat organlariga har qanday shaxsiy yoki davlat masalalarini

hal qilish huquqini o'z ichiga oladi. Biroq, bu huquqlar asosan qonunlar bilan cheklangan [27; B.143].

Masalan, so'z erkinligiga bo'lgan huquq Iordaniyaning nafaqat ochiq senzura, balki cheklovchi matbuot qonunlari, qog'oz va asbob-uskunalar yetkazib berish bo'yicha nazorat va soliqlar kabi nozik usullardan foydalanishi bilan cheklab qo'yilgan. Jurnalistlarning kasbiy etikasiga va unga amal qilishlariga katta ahamiyat beriladi. Ularga "o'z mamlakatining rivojlanishi, jahon miqyosida tinchlik jarayoni va ma'naviy qadriyatlarni tarqatish, uni taqdim etish uchun eng to'liq va to'g'ri ma'lumot yetkazish, mas'uliyatni ta'minlash, shuningdek, har kimning his-tuyg'ulari va qarashlarini toptamasliklari" vazifasi topshirilgan [28; B.86].

Yuqoridagilarga asoslanib, murojaat qilish huquqi dunyoning aksariyat mamlakatlari konstitutsiyalarida kafolatlanganligini ta'kidlash mumkin. Biroq, uning mazmuni va tushunchasi davlatda o'rnatilgan siyosiy rejimning turiga bog'liq bo'lib, fikr va so'z erkinligi huquqi bilan bevosita bog'liq hisoblanadi.

Xulosa. Qiyosiy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, fuqarolarning davlat organlariga murojaat qilish huquqi zamonaviy davlatchilikning ajralmas qismi hisoblanadi. U demokratik jamiyatlarda jamoatchilik nazoratini ta'minlash, inson huquq va erkinliklarini amalga oshirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi.

Biroq, turli mamlakatlar qonunchiligida bu huquqni tartibga solishda yagona yondashuv mavjud emas. Ayrim davlatlarda murojaat huquqi faqat fuqarolarga tegishli bo'lsa, boshqalarida barcha shaxslarga berilgan. Shuningdek, demokratik davlatlarda murojaatlar keng imkoniyatlar yaratsa, totalitar yoki diniy-mafkuraviy tizimlarda bu huquq ko'proq formal xarakterga ega bo'lib, cheklovlar bilan ta'minlanadi.

Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, murojaat huquqini amalga oshirishning samaradorligi, avvalo, uning konstitutsiyaviy kafolatlari, qonuniy asoslari va amaliy mexanizmlariga bog'liq. Xalqaro huquq tamoyillari esa, ushbu huquqni umumiy demokratik standartlarga yaqinlashtirishga xizmat qiladi.

O'rganilgan tajribalardan kelib chiqib, O'zbekiston qonunchiligini takomillashtirishda qiyosiy tahlil muhim ahamiyat kasb etadi. Jumladan, murojaatlarni ko'rib chiqishda ochiqlik va shaffoflikni ta'minlash, fuqarolarning huquqiy madaniyatini oshirish hamda davlat organlari mas'uliyatini kuchaytirish kelgusidagi ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. https://www.1000dokumente.de/index.html?c=dokument_de&dokument=0014_gru&object=translation&st=&l=ru
2. <https://worldconstitutions.ru/?p=148> 50-модда
3. <https://worldconstitutions.ru/?p=149>
4. Конституции государств Европы: в 3 т. /под общ. ред. Л. А. Окунькова. - М. : НОРМА.Т. 3. 2001.
5. <https://czholding.ru/about-cz/konstitucija-chehii/>
6. http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/poland/poland-r.htm
7. <http://www.presedinte.md/titulul2#2>
8. http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3264
9. Конституции государств Азии: в 3 т. / отв. ред. Т. Я. Хабриева. - М. : Норма. Т. 1 : Западная Азия. 2010. - С. 345. <https://worldconstitutions.ru/?p=91>

10. [https://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Kingdom_of_Bahrain_\(2002\)#Article_29_\[Petition\]](https://en.wikisource.org/wiki/Constitution_of_the_Kingdom_of_Bahrain_(2002)#Article_29_[Petition])
11. <https://worldconstitutions.ru/?p=30>
12. Чиркин В.Е. Правовые системы современности: взаимовлияние, сближение и антагонизмы //Вестник Российского университета дружбы народов. Сер. Юридические науки. 2014. - N 2. - С. 127.
13. Мишин Валерий Юрьевич Особенности северокорейского национализма // Россия и АТР. 2014. №3 (85). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-severokoreyskogo-natsionalizma> (дата обращения: 18.04.2020).
14. Идеология в КНДР: возникновение, история и современный этап //Научно-аналитический журнал Обозреватель – OBSERVER. 2016. - № 11. - С. 87-97.
15. <https://www.kfausa.org/report-dprk-association-human-rights-studies/>
16. А.А.Титов. “Право граждан Российской Федерации на обращение в органы государственной власти: конституционно-правовое исследование”, дисс. кан. наук, 2018, с-51
17. <https://www.kfausa.org/report-dprk-association-human-rights-studies/>
18. Елисеев Н.А. Особенности организации власти в Северной Корее (КНДР) //Актуальные проблемы гуманитарных и естественных наук. 2016. - N 3-3. - С. 32-33.
19. В Северной Корее запретили с сарказмом говорить о властях //Независимая газета. 2016. 09 сентября
20. Конституции государств Азии: в 3 т. /отв. ред. Т. Я. Хабриева. - М.: Норма. Т. 3 : Дальний Восток, 2010. - С. 209. <https://asia-business.ru/law/law1/pravo/constitution/>
21. Третьяков К. Н. Некоторые особенности изменения конституции КНР // Вестник МГИМО. 2010. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-osobennosti-izmeneniya-konstitutsii-knr> (дата обращения: 18.04.2020).
22. Кафрин Е.А. Китай: модернизация в интересах человека //Проблемы Дальнего Востока. 2012. - N 4. - С. 67- 75.
23. http://russian.news.cn/importnews/2016-09/29/c_135723004.htm
24. Колмаков С.Ю. Сравнительно-правовое исследование свободы слова в России и Китае. Влияние российской правовой системы на китайскую //Сравнительная политика. 2013. - N 2. - С. 89.
25. Сюкияйнен Л.Р. Конституционный статус шариата как источника законодательства в арабских странах // Право. Журнал высшей школы экономики. 2016. - N 4. - С. 206.
26. Сапронова М.А. Конституция Королевства Саудовская Аравия / М.А. Сапронова // Конституции государств Азии: в 3 т. Т.1: Западная Азия // под ред. Т.Я. Хабриевой. - М.: Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации: Норма, 2010. - С. 481-510.
27. Конституции государств Азии: в 3 т. /отв. ред. Т. Я. Хабриева. - М. : Норма. Т. 1 : Западная Азия. 2010. - С. 143.
28. Тахсин Мохамд Анис Шарадга. Анализ современных средств массовой информации Иордании //Вестник Российского университета дружбы народов. Сер. Литературоведение, журналистика. 2011. - N 3. - С. 86.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/9 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).